

شناخت، رفتار، یادگیری

واکاوی نقش عوامل شخصی و گروهی در شکل دهی به هویت اجتماعی دانش آموزان مقطع متوسطه کشور عراق (یک مطالعه آمیخته)

انیرفاضل عبدالله آل صبر^۱، بدری شاه طالبی^۲، جلال شسته جبر^۳، سحر فائق^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۲. دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۳. عضو هیات علمی دانشگاه بابل، عراق

۴. استادیار، گروه مدیریت، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: b-shahtalebi2005@yahoo.com

تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۵/۲۸

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۰۴/۲۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی تجارب زیسته معلمان مطالعات اجتماعی از عوامل شخصی و گروهی موثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش آموزان مقطع متوسطه کشور عراق به منظور ارایه یک مدل در دو فاز کیفی و کمی انجام شد. در قسمت اول پژوهش و در قالب سنتز پژوهش کیفی از رویکرد پدیدار شناسی به روش هفت مرحله‌ای کلایزی استفاده شد. محیط پژوهش فاز اول را معلمان درس مطالعات اجتماعی تشکیل دادند که به روش نمونه گیری هدفمند وابسته به ملاک انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این قسمت مصاحبه عمیق نیمه ساختارمند بود. مصاحبه‌های پژوهش تا رسیدن به اشباع نظری (جمعا به تعداد ۲۶ نفر) ادامه یافت. کد گذاری اولیه منتج به شناسایی ۴۲ کد مفهوم اولیه عوامل شخصی با زیر مقوله‌های عوامل بیولوژیکی - جمعیت شناختی، نگرش‌ها، مهارت‌ها، دانش و کنشگری و ۳۰ کد مفهوم اولیه عوامل گروهی با زیر مقوله‌های سازمان مدرسه و گروه همسالان گردید. در فاز دوم پژوهش و به منظور اعتبار سنجی مدل مفهومی بخش کیفی، از روش تحقیق توصیفی از نوع همبستگی استفاده شد. جامعه آماری این بخش را تمام معلمان رشته مطالعات اجتماعی مقطع متوسطه شاغل در آموزش و پرورش دولتی کشور عراق به تعداد ۱۲۰۰ نفر تشکیل داد که از این میان با استفاده جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) و به روش نمونه گیری سهل الوصول تعداد ۲۹۰ نفر برای شرکت در پژوهش انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این بخش پرسشنامه محقق ساخته برگرفته از قسمت کیفی پژوهش با ۶۹ گویه در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت بود که روایی محتوایی آن توسط تعدادی از متخصصان و روایی صوری آن توسط تعدادی از پاسخگویان تایید شد و پایایی آن نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۹۰ ارزیابی گردید. اعتبارسنجی مدل پیشنهادی و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری در نرم افزار Amos و Spss نشانگر آن بود که مدل عوامل شخصی و گروهی موثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش آموزان مقطع متوسطه از برازش مطلوبی برخوردار است.

کلیدواژه‌گان: هویت اجتماعی، عوامل شخصی و گروهی، کشور عراق

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

شبهه استناددهی: آل صبر، انیرفاضل عبدالله، شاه طالبی، بدری، جبر، جلال شسته، و فائق، سحر. (۱۴۰۳). واکاوی نقش عوامل شخصی و گروهی در شکل دهی به هویت اجتماعی دانش آموزان مقطع متوسطه کشور عراق (یک مطالعه آمیخته). شناخت، رفتار، یادگیری، ۱(۳)، ۲۶-۴۲.

Cognition, Behavior, Learning

Analyzing the Role of Personal and Group Factors in Shaping the Social Identity of Secondary School Students in Iraq (A Mixed-Methods Study)

Athir Fazel Abdullah Al Sabr¹, Badri ShahTalebi^{2*}, Jalal Shanta Jabr³, Sahar Faeghi⁴

1. PhD Student, Department of Educational Management, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
2. Associate Professor, Department of Educational Management, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
3. Faculty member, University of Babylon, Iraq
4. Assistant Professor, Department of Management, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

*Corresponding Author's Email: b-shahtalebi2005@yahoo.com

Submit Date: 2024-07-14

Revise Date: 2024-08-18

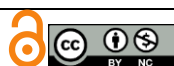
Accept Date: 2024-09-08

Publish Date: 2024-09-20

Abstract

The present study aimed to identify the lived experiences of social studies teachers regarding personal and group factors influencing the social identity formation of secondary school students in Iraq, with the goal of proposing a model through both qualitative and quantitative phases. In the first phase, the study employed a qualitative research design based on the phenomenological approach using Colaizzi's seven-step method. The research environment for the first phase consisted of social studies teachers, selected through criterion-based purposive sampling. The data collection instrument used in this phase was a semi-structured in-depth interview. Data collection continued until theoretical saturation was reached, totaling 26 participants. Initial coding led to the identification of 42 primary conceptual codes for personal factors, categorized into subcategories of biological-demographic factors, attitudes, skills, knowledge, and agency, along with 30 primary conceptual codes for group factors, categorized into subcategories of school organization and peer groups. In the second phase of the study, to validate the conceptual model derived from the qualitative section, a descriptive research method of the correlational type was employed. The statistical population in this phase included all secondary school social studies teachers employed in Iraq's public education system, totaling 1,200 individuals. Using Krejcie and Morgan's (1970) table and convenience sampling, 290 participants were selected for the study. The instrument used in this phase was a researcher-developed questionnaire based on the qualitative findings, consisting of 69 items on a five-point Likert scale. The content validity of the questionnaire was confirmed by a panel of experts, while face validity was assessed by a group of respondents. Its reliability was evaluated using Cronbach's alpha coefficient, yielding a score of 0.990. The validation of the proposed model and data analysis using structural equation modeling (SEM) in Amos and SPSS software indicated that the model of personal and group factors influencing the social identity formation of secondary school students demonstrated a good fit.

Keywords: *Social identity, personal and group factors, Iraq.*

How to cite: Al Sabr, A. F. A., ShahTalebi, B., Jabr, J. S., & Faeghi, S. (2024). Analyzing the Role of Personal and Group Factors in Shaping the Social Identity of Secondary School Students in Iraq (A Mixed-Methods Study). *Cognition, Behavior, Learning*, 1(3), 26-42.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

موضوع هویت از مباحث مهمی است که در پی تحولات عصر جدید در غرب به ویژه به منظور ارایه تعریفی جدید از انسان و حیات سیاسی و اجتماعی وی در کانون مباحث علمی قرار گرفته است. اگر دکارت را سرآغاز تفکر و اندیشه عصر جدید غرب بدانیم، سخن معروف وی «من می‌اندیشم، پس هستم» حاکی از جست و جوی معنای خویشتن بوده است. فراتر از تأکید تعالیم آسمانی ادیان بر خودشناسی، چنین تلاشی همواره انسان‌ها را در طول تاریخ مشتاقانه به خود مشغول نموده است. جمله معروف سردر معبد دلفی در یونان «خودت را بشناس» و تأکید نخستین فیلسوف انسان‌گرای یونان، سقراط بر خودشناسی و فضیلت شمردن دانش، نمونه‌های کوچکی از اهتمام اندیشمندان در طول تاریخ بر شناخت خویشتن و کشف هویت انسانی بوده است. مفهوم پر رمز و راز هویت سبب شده است تا صاحب نظران علوم اجتماعی نتوانند تعاریف روشنی از آن ارایه کنند. اغلب مفهوم هویت را پاسخی به «چه کسی بودن» و «چگونه شناسایی شدن» می‌دانند و بر خویشتن شناسی در برابر دیگران تکیه دارند (Appachu & Singh, 2024; Harrold et al., 2024).

به لحاظ لغوی واژه هویت (Identity) از واژه (Identities) مشتق شده و به دو معنای ظاهراً متناقض به کار می‌رود: ۱) همسانی و یکنواختی مطلق، ۲) تمایز که در برگیرنده ثبات یا تداوم در طول زمان است. گرچه دو معنای نام برده متناقض و متضاد به نظر می‌آیند، ولی در اصل به دو جنبه اصلی و مکمل هویت معطوف هستند (O'Reilly et al., 2024). گرچه اکثریت قریب به اتفاق نظریه پردازان هویت بر سر دو معنای نام برده از هویت اتفاق نظر دارند، ولی هنوز به توافقی درباره کاربرد معنای آن نرسیده‌اند. بیشتر روانشناسان و نظریه پردازان شخصیت، هویت را در درجه نخست امری فردی و شخصی می‌دانند و معتقدند که دو معنا و جنبه اصلی هویت به ویژگی‌های شخصیتی و احساس فرد معطوف هستند. البته اکثر این دسته از نظریه پردازان، هویت اجتماعی را انکار نمی‌کنند، بلکه این دو نوع هویت را متمایز و مستقل از یکدیگر قلمداد می‌کنند. به هر حال از این دیدگاه، هویت عبارت است از «احساس تمایز شخصی، احساس تداوم شخصی و احساس استقلال شخصی»، اما روانشناسی اجتماعی و جامعه‌شناسان می‌خواهند بر این واقعیت تأکید کنند که احساس هویت (فردی) به واسطه دیالکتیک میان فرد و جامعه شکل می‌گیرد. آن‌ها کم و بیش می‌پذیرند که هویت معمولاً در نگرش‌ها و احساسات افراد نمونه می‌یابد، ولی بستر شکل‌گیری آن زندگی جمعی است. هویت اجتماعی نمود یافته در شخصیت، جدا از دنیای اجتماعی دیگر افراد معنایی ندارد. افراد بی‌همتا و متغیر هستند، ولی شخصیت کاملاً به صورت اجتماعی و به واسطه مراحل مختلف اجتماعی شدن و در کنش اجتماعی ساخته می‌شود (Cantafio, 2024; Khodami & Raseki Ronizi, 2023).

هویت اجتماعی به این اشاره دارد که چگونه یک فرد خود را بر اساس عضویت درک شده در گروه‌های اجتماعی تعریف می‌کند. همذات‌پنداری با گروه مذهبی، گروه قومی، جنسیت، شغل و سطح تحصیلات نمونه‌هایی از حوزه‌های هویت هستند. هویت‌های اجتماعی بر اساس طیفی از عوامل و باورهای اجتماعی-فرهنگی رشد می‌کنند و عضویت درک شده یک فرد را در یک گروه اجتماعی تعیین می‌کنند (Cantafio, 2024). هویت اجتماعی، احساس همبستگی به یک جامعه است و در این میان جوانان به دلیل خصوصیات خاص سنی بیشتر تحت تأثیر واقع می‌شوند. وجود شرایطی که بتواند جوانان را یاری کند تا تصور صحیحی از خود داشته و با واقع بینی و عینیت بیش‌تر به خود بنگرند، یعنی بدانند که کیستند و به دنبال چه می‌باشند، از یک سو سبب اطمینان خاطر و سلامت فکر آنان می‌گردد و از سوی دیگر آن‌ها را قدرت تطبیق می‌بخشد (Athari, 2022; Campbell et al., 2022). این هویت بر اساس خودآگاهی و هم تحت تأثیر شرایط و موقعیت‌های اجتماعی در زمان و مکان شکل می‌گیرد. در واقع هر چیزی در زندگی اجتماعی، از نظام‌های جهانی گرفته تا آنچه وضعیت فکری فرد محسوب می‌شود، در یک کردار و راه و رسم اجتماعی به وجود می‌آید. از این رو گیدنز معتقد است که هویت اجتماعی هم مانند هویت شخصی در روند ساخت یابی و با توجه به موقعیت‌ها، شرایط و اوضاع و احوال اجتماعی، اقتصادی و نیز خودآگاهی شکل می‌گیرد. آگاهی به هویت شخصی و اعتماد، اطمینان و کنش متقابل اشخاص نقش مهمی در هویت اجتماعی بر عهده دارند (Harrold et al., 2024). نظریه هویت اجتماعی به عنوان یکی از

نظریه‌های اصلی در روانشناسی اجتماعی از دهه ۱۹۷۰ شناخته شد. مفهوم اصلی آن این نظریه آن است که مردم خود و دیگران را به عنوان اعضای گروه می‌دانند نه به عنوان افراد منحصر به فرد و همین دیدگاه شکل دهنده پایه رفتار افراد است (Sato, 2025).

هویت اجتماعی خصلت یا خصیصه همه انسان‌ها به عنوان موجودات اجتماعی است و بر درک افراد از خود استوار بوده و ذاتی نیست بلکه محصول توافق و عدم توافق میان افراد است. آنچه به یک گروه انسانی هویت می‌بخشد، شباهتی است که باعث تفاوت آن‌ها از گروه‌های دیگر می‌شود. «شباهت و تفاوت» معناهایی هستند که افراد آن‌ها را می‌سازند. فرهنگ جوامع بشری نیز فرآیند تفاوت و شباهت را عینیت می‌بخشد. بدین ترتیب، ابزارهای فرهنگی هویت ساز هم به نوبه خود باعث شکل‌گیری مقوله‌های هویتی در جوامع بشری می‌شوند. زبان، مذهب، پوشاک، علایق زیباشناختی، تفریحات و سرگرمی، ورزش، تغذیه و... مواردی هستند که باعث شباهت درون گروهی و تفاوت برون گروهی می‌شوند (Gheytasi & Tabatabai, 2018; Kim et al., 2018). هویت اجتماعی افراد، بر اساس عضویت آن‌ها در گروه‌های اجتماعی تعیین می‌شود، زیرا هویت به وسیله روابط میان نیروهای فرهنگی و اجتماعی ساخته می‌شود. بنابراین، افراد مانند ابزاری در دست جامعه و فرهنگ هستند که به واسطه آن‌ها وجود خود را نمایان می‌سازند. این مقوله به طور مداوم و روزمره در زندگی افراد ایجاد شده و در فعالیت‌های بازتابی انسان مورد حفاظت و پشتیبانی قرار می‌گیرد (Rani & Samuel, 2019). هویت اجتماعی از نیازهای روانی-اجتماعی کنشگران اجتماعی شکل می‌گیرد و پیش نیاز هر گونه زندگی اجتماعی است. هویت اجتماعی امکان برقراری ارتباط پایدار و معنادار روانشناختی با دیگران را که محور و مبنای زندگی اجتماعی است، فراهم می‌کند. افراد بدون چارچوبی برای تعیین هویت اجتماعی، مانند یکدیگر خواهند بود و هیچ کدام از آن‌ها نمی‌توانند به شکلی معنادار و پایدار با یکدیگر پیوند یابند (Esmailishad et al., 2021; Mackay et al., 2021)، چرا که فرآیند تمایزیابی میان آن‌ها حادث نشده است و صرفاً با یک جامعه یکنواخت و هم شکل مواجه خواهیم بود. پس بدون هویت اجتماعی در واقع جامعه‌ای وجود نخواهد داشت. بنابراین، ساختن و پرداختن نوعی هویت شخصی و اجتماعی امری خطیر است، چون زندگی اجتماعی انسان بدون وجود چارچوبی مشخص از هویت فردی و اجتماعی که به وسیله آن بدانیم دیگران کیستند و خود ما چه کسی هستیم غیرقابل تصور است (Canto & Vallejo-Martín, 2021).

در قلمرو نوجوانی اهمیت هویت اجتماعی به جهت تاثیر این نوع از هویت در سلامت روان نوجوانان است. تحقیقات نشان داده است که دانش‌آموزان با اختلال در هویت اجتماعی در برابر ابتلا به اختلالات سلامت روان آسیب‌پذیرتر بوده، ناسازگاری هویت اجتماعی بیشتری را تجربه می‌کنند. اضطراب فراگیر غیر بالینی، افسردگی و پریشانی تحصیلی از جمله پیامدهای اختلال در هویت اجتماعی نوجوانان است (Harrold et al., 2024). علت این امر نیز آسیب‌پذیری بیشتر نوجوانان در مقایسه با قشر بزرگسالان است (Shayesteh Shojaei & Pourzamani, 2022; Zand et al., 2023). در این میان ناسازگاری هویت اجتماعی به طور کلی به عنوان تعارض درک شده بین حوزه‌های مختلف هویت فردی تعریف می‌شود. تحقیقات نشان داده است که ناسازگاری دانش‌آموزان نوجوان با افزایش نمرات پریشانی تحصیلی و سطوح بالاتر اضطراب و استرس مرتبط است (Sato, 2025).

کاستلز معتقد است که تحولات جهان معاصر و شکل‌گیری جامعه شبکه محور، فرایند سنتی و رایج هویت‌سازی را زیر سؤال برده و نوعی بحران هویت را پدید می‌آورد اما وجه غالب بازسازی هویت را به هیچ وجه غیرخاص گرایانه نمی‌داند. کاستلز مدعی است که در چنین شرایطی برنامه ریزی واکنشی جز برای نخبگان واقع در فضای بی‌زمان جریانات جهانی ناممکن می‌شود. در جامعه شبکه محور بازسازی هویت بر پایه اصول جمعی صورت می‌گیرد که بنیادگرایی دینی، ملی‌گرایی و قومیت‌نمودهای برجسته آن هستند (Gol Mohammadi, 2013). همچنین، مطالعات پیشین به بررسی عوامل متعددی که بر شکل‌گیری هویت اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند، پرداخته‌اند. خدای و راسخی (۲۰۲۳) نشان دادند که اعتماد اجتماعی، گستره شبکه ارتباطی فرد و استفاده از رسانه‌های جمعی تأثیر قابل توجهی بر هویت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دارند، به‌ویژه گستره شبکه ارتباطی که مهم‌ترین متغیر مستقل تأثیرگذار بر هویت اجتماعی محسوب می‌شود (Khodami & Raseki Ronizi, 2023). همچنین، نتایج اطهری (۲۰۲۲) نشان داد که استفاده از شبکه‌های اجتماعی، ارتباط با همسالان و پایگاه

اقتصادی-اجتماعی از عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی و فردی دانش‌آموزان دختر هستند، به‌ویژه پایگاه اقتصادی-اجتماعی که بیشترین تأثیر را دارد (Athari, 2022). در پژوهشی دیگر، عبدالله‌پور (۲۰۲۲) دریافت که جنسیت در هویت اجتماعی، خانوادگی و ملی تأثیر معناداری ندارد، اما بر هویت دینی دانش‌آموزان اثرگذار است. همچنین، بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و هویت خانوادگی رابطه معناداری مشاهده شد (Abdollahpour, 2022). مطالعه سیفی (۲۰۱۵) نیز نشان داد که عواملی مانند رضایت از خود، درونی شدن ارزش‌ها، هماهنگی ارزش‌های گروهی و تأیید دیگران با هویت اجتماعی و ابعاد آن (ملی، دینی، خانوادگی) رابطه مثبت دارند (Seifi, 2015). در همین راستا، پژوهش قیطاسی و طباطبایی (۲۰۱۸) نشان داد که تنیدگی بر میزان شکل‌گیری هویت اجتماعی دانش‌آموزان دختر تأثیر دارد، به‌طوری که میزان تنیدگی بالاتر از حد انتظار و رضایت از زندگی پایین‌تر از حد انتظار بود، و همچنین تنیدگی می‌تواند به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده‌ای برای هویت اجتماعی دانش‌آموزان در نظر گرفته شود (Gheytsi & Tabatabai, 2018). لذا، هدف پژوهش حاضر شناسایی و مدلیابی تجارب زیسته معلمان مطالعات اجتماعی از عوامل فردی و گروهی مؤثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه کشور عراق بود.

روش‌شناسی

با توجه به اینکه پژوهشگر در این تحقیق درصدد شناخت تجارب زیسته معلمان مطالعات اجتماعی از عوامل خانوادگی مؤثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه کشور عراق بوده است، سنت پژوهش کیفی بر اساس رویکرد پدیدارشناسی برگرفته از سنت پدیدارشناسی هوسرلی، انتخاب شد تا به تجارب زیسته معلمان در حوزه عوامل خانوادگی مؤثر در شکل دهی هویت اجتماعی پی ببرد. لازم به ذکر است که در پژوهش حاضر در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها از رویکرد پدیدارشناسی توصیفی هفت مرحله‌ای کلایزی به عنوان روش تحلیل داده‌ها که با سنت پدیدارشناسی هوسرلی همخوانی دارد، استفاده شد. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر در بخش کیفی از نوع نمونه‌گیری هدفمند وابسته به ملاک بوده است. بر این مبنا آن دسته از معلمانی انتخاب شده‌اند که اولاً در رشته مطالعات اجتماعی تدریس داشته، دارای سابقه طولانی مدت در سمت معلم مطالعات علوم اجتماعی بوده و مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر داشته‌اند. همچنین ابزار مورد استفاده در بخش کیفی مصاحبه نیمه ساختار یافته بوده است. در پژوهش حاضر این باور پذیری و قابلیت تأیید به دو شیوه مورد استفاده قرار گرفته است. در شیوه اول، پس از انجام مصاحبه و پیاده‌سازی آن، متن مصاحبه به معلمانی که مصاحبه از آنان صورت گرفته شده بود، بازگردانده شده تا صحت گفته‌های خودشان را مورد تأیید قرار بدهند. علاوه بر این، در مورد نکاتی که درباره آن‌ها ابهام وجود داشت، با مشارکت کنندگان بحث شد و این ابهامات برطرف گردید. شیوه دوم، مرتبط با بررسی صحت نتایج و مدل پدیدارشناسی است. پس از انجام کدگذاری نهایی و پدیدار شدن مدل پدیدارشناسی، این مدل به برخی از معلمان ارائه شد تا موثق بودن یافته‌های نهایی پژوهش را مورد تأیید قرار بدهند. در این مرحله فرآیند پدیدار شدن مدل برای آنان شرح داده شد و خود مدل هم تشریح شد. در نهایت، معلمان مورد بررسی کلیت مدل و کدگذاریها را مورد تأیید قرار دادند. روش تحقیق در بخش کمی توصیفی از نوع همبستگی، ابزار مورد استفاده پرسشنامه محقق ساخته برگرفته از فاز اول تحقیق، جامعه آماری کلیه معلمان مطالعات اجتماعی دوره متوسطه عراق و روش نمونه‌گیری سهل الوصول بوده است.

یافته‌ها

سوال اول: تجارب زیسته معلمان مطالعات اجتماعی از عوامل فردی مؤثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه کشور عراق کدام است؟

همان‌طور که از خروجی نرم‌افزار مشاهده می‌گردد مدل اصلی تحلیل عاملی تأییدی ارائه شده به صورت شکل (۱) می‌باشد که در آن روابط میان متغیرهای آشکار (گویه‌ها) با متغیرهای پنهان (فردی) و ضرائب استاندارد (بارهای عاملی) هر یک از سوالات ارائه شده است. همان‌طور که در شکل (۱) مشاهده می‌گردد تمامی بارهای عاملی ابعاد پرسشنامه بالاتر از $0/3$ بدست آمد و مورد تأیید قرار گرفت. بارهای عاملی همبستگی‌های متغیرها با عامل هاست. چنانچه این همبستگی‌ها بیشتر از $0/6$ باشند (بدون توجه به علامت منفی یا مثبت) به عنوان بارهای عاملی بالا و چنانچه بیشتر از $0/3$ باشد به عنوان بارهای عاملی نسبتاً بالا در نظر گرفته می‌شوند، بارهای عاملی کمتر از $0/3$ را می‌توان نادیده

گرفت. سوال اساسی مطرح شده این است که آیا این مدل، مدل مناسبی می‌باشد؟ برای پاسخ به این پرسش بایستی آماره کای-دو و سایر معیارهای مناسب بودن برازش مدل مورد بررسی قرار گیرد. جدول شماره (۱) شاخص‌های مناسب بودن برازش مدل تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم سازه فردی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. بررسی شاخص برازش مدل تحلیل عاملی تاییدی مقوله اصلی عوامل شخصی

نام شاخص	مقدار استاندارد شاخص	مقدار شاخص در مدل مورد نتیجه‌گیری نظر
	کمتر از ۵	۲/۲۵۴
$\frac{\chi^2}{df}$		برازش مدل مناسب است
IFI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۸۱
NFI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۶۵
TLI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۶۲
CFI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۶۰
RMSEA	کمتر از ۰/۱	۰/۰۷۱

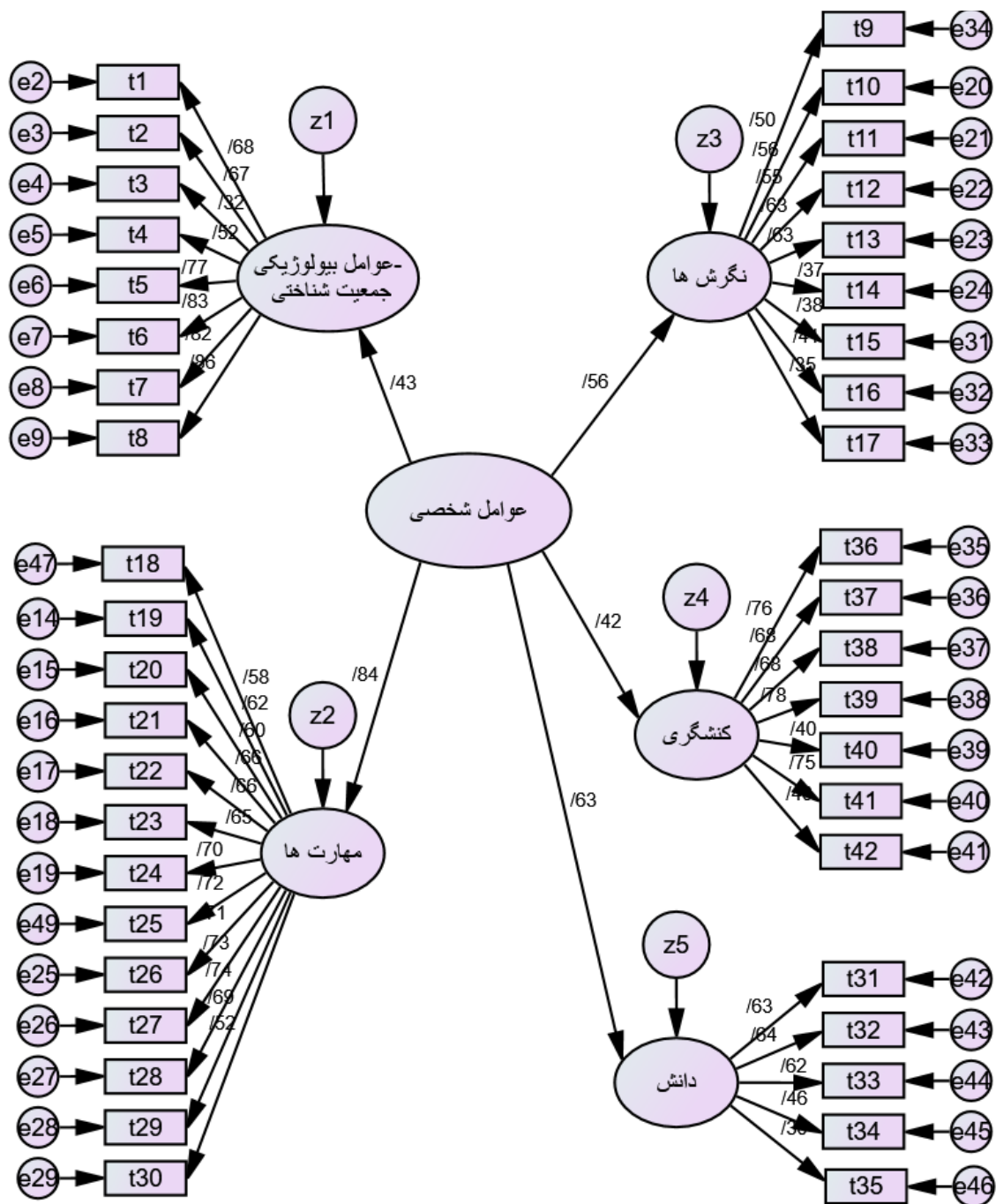
در نرم افزار Amos23 پنج شاخص (NFI , RFI , IFI , GFI , CFI) بر مبنای مقایسه کای اسکوئر مدل با کای اسکوئر مدل مبنا گزارش می‌شود که همگی آن شاخص‌ها بین صفر و یک قرار دارند و هر چه مقدار آن‌ها به مقدار یک نزدیک‌تر شود حاکی از قابل قبول‌تر بودن مدل تلقی می‌شود.

یکی از شاخص‌های عمومی برای به حساب آوردن پارامترهای آزاد در محاسبه شاخص برازش، کای اسکوئر بهنجار یا نسبی است که از تقسیم مقدار کای اسکوئر بر درجه آزادی مدل محاسبه می‌شود. اغلب مقادیر بین ۲ تا ۳ را برای این شاخص قابل قبول می‌دانند با این حال دیدگاه‌ها در این باره متفاوت است، شوماخر و لوملکس (۱۳۸۸) مقادیر بین ۱ تا ۵، کارماینزر و مک ایور (۱۹۸۱) مقادیر بین ۲ تا ۳، اولمن (۲۰۰۱) مقادیر ۱ تا ۲ و کلاین (۲۰۰۵) مقادیر بین ۱ تا ۳ را قابل قبول می‌دانند.

جدول ۲. مقولات فرعی و مفاهیم مربوط به مقوله اصلی عوامل شخصی

مفاهیم اولیه	سوالات	عبارت مفهومی
عوامل بیولوژیکی - جمعیت شناختی	سؤال ۱	ساختار ژنتیکی روانی
	سؤال ۲	ساختار ژنتیکی جسمی
	سؤال ۳	رشته تحصیلی دانش آموز
	سؤال ۴	مقطع تحصیلی دانش آموز
	سؤال ۵	قومیت و مذهب
	سؤال ۶	میزان اوقات فراغت
	سؤال ۷	میزان رضایت از زندگی
	سؤال ۸	مدیریت بدن
	سؤال ۹	اعتقاد به عدم مرکزیت خود
نگرش‌ها	سؤال ۱۰	ارزیابی مثبت از خود (خودپنداره مثبت)

سؤال ۱۱	دوری از تعصب نسبت به اقلیت ها، مذاهب	
سؤال ۱۲	پرهیز از پیش داوری و قضاوت دیگران	
سؤال ۱۳	خوش بینی	
سؤال ۱۴	دارا بودن تجارب مثبت از باهم بودگی	
سؤال ۱۵	خودآگاهی و خود فهمی	
سؤال ۱۶	خودارزشمندی و احساس احترام	
سؤال ۱۷	برخورداری از جهت گیری مذهبی	
سؤال ۱۸	یادگیری مدیریت احساسات	مهارت ها
سؤال ۱۹	یادگیری روش های کنترل خشم	
سؤال ۲۰	یادگیری چگونگی برقراری ارتباط مؤثر با دیگران	
سؤال ۲۱	یادگیری پذیرش دیگران	
سؤال ۲۲	خودکارآمد بودن	
سؤال ۲۳	پرهیز از رفتارهای اجتنابی (عدم صحبت با دیگران)	
سؤال ۲۴	توانایی نگاه عقلانی به پدیده ها	
سؤال ۲۵	مهارت خود تنظیمی	
سؤال ۲۶	مهارت مقابله با کلیشه ها	
سؤال ۲۷	میزان اعتماد به دیگران	
سؤال ۲۸	هدفمندی	
سؤال ۲۹	استقلال شخصیتی	
سؤال ۳۰	آینده گرایی	
سؤال ۳۱	درک خطرات ناشی از همسالان ناسالم	دانش
سؤال ۳۲	آشنایی با تغییرات دوران بلوغ	
سؤال ۳۳	آگاهی از قابلیت ها و توانمندی های خود	
سؤال ۳۴	آگاهی از فلسفه زندگی	
سؤال ۳۵	آگاهی از الگوهای یادگیری خود	
سؤال ۳۶	عضویت در گروه های دوستی و همسالان	کنشگری
سؤال ۳۷	عضویت در گروه های ورزشی	
سؤال ۳۸	عضویت در نهادهای اجتماعی	
سؤال ۳۹	میزان حضور در فضای مجازی	
سؤال ۴۰	میزان تعلق گروهی	
سؤال ۴۱	میزان گرایش به نقشهای مدرن	
سؤال ۴۲	وابستگی به نمادهای ملی	

شکل ۱. مدل تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم مقوله اصلی عوامل شخصی

سوال دوم: تجارب زیسته معلمان مطالعات اجتماعی از عوامل گروهی موثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش آموزان مقطع متوسطه کشور عراق کدام است؟

همان طور که از خروجی نرم افزار مشاهده می گردد مدل اصلی تحلیل عاملی تاییدی ارائه شده به صورت شکل (۱) می باشد که در آن روابط میان متغیرهای آشکار (گویه ها) با متغیرهای پنهان (گروهی) و ضرائب استاندارد (بارهای عاملی) هر یک از سوالات ارائه شده است. همانطور که در شکل (۲) مشاهده می گردد تمامی بارهای عاملی ابعاد پرسشنامه بالاتر از ۰/۳ بدست آمد و مورد تایید قرار گرفت. بارهای عاملی همبستگی های متغیرها با عامل هاست. چنانچه این همبستگی ها بیشتر از ۰/۶ باشند (بدون توجه به علامت منفی یا مثبت) به عنوان بارهای

عاملی بالا و چنانچه بیشتر از ۰/۳ باشد به عنوان بارهای عاملی نسبتاً بالا در نظر گرفته می‌شوند، بارهای عاملی کمتر از ۰/۳ را می‌توان نادیده گرفت. سوال اساسی مطرح شده این است که آیا این مدل، مدل مناسبی می‌باشد؟ برای پاسخ به این پرسش بایستی آماره کای-دو و سایر معیارهای مناسب بودن برازش مدل مورد بررسی قرار گیرد. جدول شماره (۳) شاخص‌های مناسب بودن برازش مدل تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم سازه فردی را نشان می‌دهد.

جدول ۳. بررسی شاخص برازش مدل تحلیل عاملی تاییدی مقوله اصلی عوامل گروهی

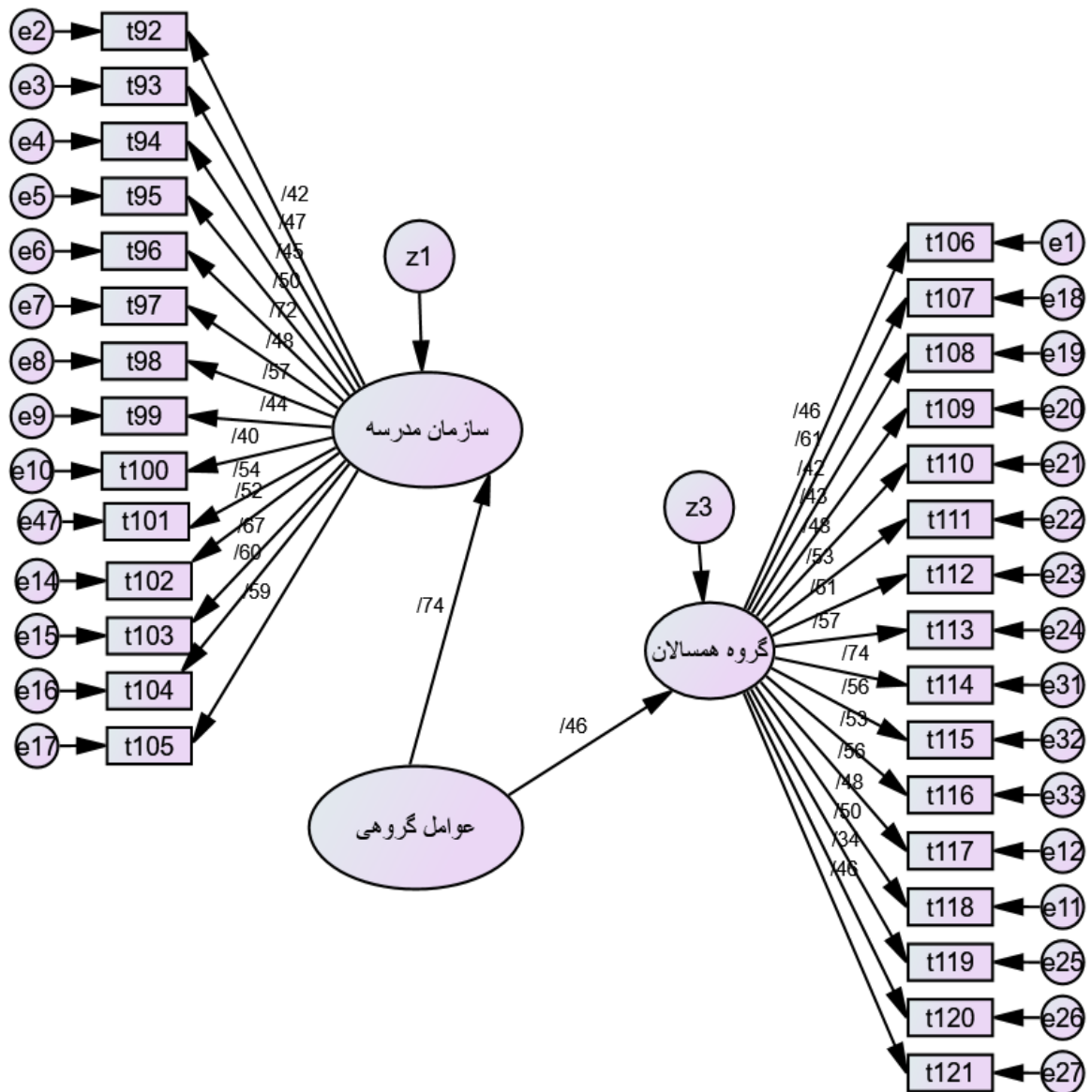
نام شاخص	مقدار استاندارد شاخص	مقدار شاخص در مدل مورد نتیجه گیری نظر	نتیجه گیری
	کمتر از ۵	۲/۳۵۲	برازش مدل مناسب است
IFI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۶۲	برازش مدل مناسب است
NFI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۵۵	برازش مدل مناسب است
TLI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۴۱	برازش مدل مناسب است
CFI	بیشتر و یا نزدیک ۰/۹	۰/۹۸۴	برازش مدل مناسب است
RMSEA	کمتر از ۰/۱	۰/۰۵۸	برازش مدل مناسب است

همانطور که ذکر شد، در نرم افزار Amos23 پنج شاخص (NFI, RFI, IFI, GFI, CFI) بر مبنای مقایسه کای اسکوتر مدل با کای اسکوتر مدل مبنا گزارش می‌شود که همگی آن شاخص‌ها بین صفر و یک قرار دارند و هر چه مقدار آن‌ها به مقدار یک نزدیک‌تر شود حاکی از قابل قبول‌تر بودن مدل تلقی می‌شود. همچنین، همان‌طور که گفته شد، یکی از شاخص‌های عمومی برای به حساب آوردن پارامترهای آزاد در محاسبه شاخص برازش، کای اسکوتر بهنجار یا نسبی است که از تقسیم مقدار کای اسکوتر بر درجه آزادی مدل محاسبه می‌شود. اغلب مقادیر بین ۲ تا ۳ را برای این شاخص قابل قبول می‌دانند با این حال دیدگاه‌ها در این باره متفاوت است، شوماخر و لوملکس (۱۳۸۸) مقادیر بین ۱ تا ۵، کارماینزر و مک ایور (۱۹۸۱) مقادیر بین ۲ تا ۳، اولمن (۲۰۰۱) مقادیر ۱ تا ۲ و کلاین (۲۰۰۵) مقادیر بین ۱ تا ۳ را قابل قبول می‌دانند.

جدول ۴. مقولات فرعی و مفاهیم مربوط به مقوله اصلی عوامل گروهی

مفاهیم اولیه	سوالات	عبارت مفهومی
سازمان مدرسه	سؤال ۱	میزان تعلق به مدرسه
	سؤال ۲	میزان مسئولیت فردی و اجتماعی واگذار شده به نوجوان
	سؤال ۳	دادن بازخورد از کیفیت مسئولیت واگذار شده
	سؤال ۴	ایجاد احساس تعلق نوجوان به همسالان
	سؤال ۵	درک حمایت مدرسه از نوجوان
	سؤال ۶	ایجاد روحیه هم ذات پنداری با افراد موفق و سرآمد
	سؤال ۷	اقدامات مدرسه در اجتماعی کردن دانش آموزان

ایجاد تناسب بین ارزش‌های فرد و گروه	سؤال ۸	
رفتار منصفانه با دانش‌آموزان	سؤال ۹	
وضع قوانین واضح و ثابت رفتاری	سؤال ۱۰	
آموزش معلمان در زمینه رفتار با نوجوان	سؤال ۱۱	
آموزش معلمان در زمینه تغییرات هویتی نوجوان	سؤال ۱۲	
خلق تنوع محیطی	سؤال ۱۳	
توجه به تفاوت‌های فردی	سؤال ۱۴	
الگویابی جنسیتی	سؤال ۱۵	گروه همسالان
امکان مندی پذیرش تفاوت‌های خود با دیگران	سؤال ۱۶	
ایجاد همسانی با گروه	سؤال ۱۷	
کسب مزایای ناشی از عضویت در گروه	سؤال ۱۸	
کسب توانایی همنوایی	سؤال ۱۹	
بهبود خودانگاره	سؤال ۲۰	
احساس پذیرفته شدن در جمع	سؤال ۲۱	
سازش عاطفی با دیگران	سؤال ۲۲	
تأییدپذیری توسط گروه همسالان	سؤال ۲۳	
مبادله اجتماعی با دیگران	سؤال ۲۴	
یادگیری رفتار اجتماعی قابل قبول	سؤال ۲۵	
کسب استقلال از بزرگسالان	سؤال ۲۶	
کسب رفتارهای بزرگسالانه	سؤال ۲۷	
آشنایی با قوانین حاکم بر رفتار	سؤال ۲۸	
رشد همجواری با دیگران	سؤال ۲۹	
دریافت تایید از همسالان	سؤال ۳۰	

شکل ۲. مدل تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم مقوله اصلی عوامل گروهی

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که عوامل شخصی و گروهی در شکل‌دهی به هویت اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه در عراق نقش اساسی دارند. در بخش کیفی پژوهش، از روش پدیدارشناسی کلایزی استفاده شد که منجر به شناسایی ۴۲ کد اولیه برای عوامل شخصی، شامل زیرمقوله‌های عوامل بیولوژیکی-جمعیت‌شناختی، نگرش‌ها، مهارت‌ها، دانش، و کنشگری شد، درحالی‌که ۳۰ کد اولیه برای عوامل گروهی، شامل سازمان مدرسه و گروه همسالان، شناسایی گردید. در بخش کمی، مدل مفهومی استخراج‌شده از فاز کیفی با استفاده از روش همبستگی مورد ارزیابی قرار گرفت. جامعه آماری شامل ۱۲۰۰ معلم مطالعات اجتماعی در مدارس دولتی عراق بود که از میان آن‌ها ۲۹۰ نفر به روش نمونه‌گیری سهل‌الوصول انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای با ۶۹ گویه در مقیاس لیکرت بود که روایی محتوایی و صوری آن تأیید شد و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۰.۹۹۰ محاسبه گردید. اعتبارسنجی مدل پیشنهادی با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری در نرم‌افزارهای Amos و SPSS نشان داد که مدل عوامل شخصی و گروهی دارای برازش مطلوبی است، که حاکی از تأثیر معنادار این عوامل در شکل‌دهی به هویت اجتماعی دانش‌آموزان می‌باشد. این نتایج با یافته‌های پژوهش‌های پیشین همسو بود (Abdollahpour, 2022;)

Appachu & Singh, 2024; Athari, 2022; Campbell et al., 2022; Cantafio, 2024; Harrold et al., 2024; Khodami & Raseki Ronizi, 2023; Mackay et al., 2021; O'Reilly et al., 2024; Sato, 2025; Shayesteh Shojaei & Pourzamani, 2022; Zand et al., 2023).

یکی از عوامل موثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش آموزان عوامل شخصی است که در بر گیرنده عوامل بیولوژیکی - جمعیت شناختی، نگرش‌ها، مهارت‌ها، دانش و کنشگری می‌باشد. در تبیین این یافته و ذیل عوامل شخصی می‌توان گفت هویت اجتماعی یک مفهوم سازمان یافته از خود است که از ارزش‌ها، باورها، و اهدافی تشکیل شده است که فرد بدان پایبند است. در مفهومی دیگر هویت اجتماعی یک ساختار مفهومی است که متشکل از شرایط، لوازم و مفروضات مربوط به خود است. این بدان معنی است که رفتار و هویت افراد، تحت تأثیر چگونگی تصور فرد از خود، چگونگی تصور او از دیگران و سرانجام تصور دیگران از او شکل می‌گیرد (O'Reilly et al., 2024; Sato, 2025). در واقع من اجتماعی فرد ناشی از احساس همانندی، تداوم، یکتایی و استقلال فردی است که از باور فرد در زمینه هدف‌ها و ارزش‌ها سرچشمه می‌گیرد. احساس تداوم شخصی، احساس تمایز شخصی و احساس استقلال ذیل بعد ساختار روانی می‌تواند هویت اجتماعی فرد را شکل دهد. شخصی که بین خود و دیگران تمایز قایل می‌شود، دارای جهت گیری مشخص، منحصر به فرد و شخصی است و همچنین از جهت گیری جنسی برخوردار است، هویت اجتماعی مستقلی نیز می‌یابد. از این رو ساختار ژنتیکی فرد می‌تواند فرایند جستجوگری را در مقابل حالت بلا تکلیفی ایجاد کند. افراد با ساختار روانی جستجوگری احساس قوی نسبت به هویت داشته دارای جهت گیری مشخص بوده و از معیار رفتاری مشخصی برخوردارند. شکل گیری مدیریت بر خود و خود کنترلی ناشی از ساختار روانی فرد می‌تواند برای فرد هویت اجتماعی مستقل خلق کند. از این رو هر چه ساختار روانی فرد به طرز صحیح‌تری شکل گیرد و خود پنداره مثبت‌تری داشته باشد، هویت اجتماعی وی نیز دارای ثبات است. در کنار عوامل روانی، ساختار ژنتیکی جسمی نیز از عوامل موثر در شکل دهی هویت اجتماعی است. ساختار ژنتیکی جسمانی یا ژن‌ها نقشی مهمی در هویت اجتماعی دارند. مطالعات نشان داده‌اند که برخی از ویژگی‌ها مانند تمایل به ماجراجویی یا میزان احتمال به اضطراب، به ژنتیک فرد برمی‌گردند. هورمون‌ها به عنوان پیام‌رسان‌های شیمیایی در بدن انسان، نقش اساسی در تنظیم خلق و خو و احساسات دارند (Khodami & Raseki Ronizi, 2023; Shayesteh Shojaei & Pourzamani, 2022). این مواد که عمدتاً توسط غدد درون‌ریز تولید می‌شوند، می‌توانند تأثیرات عمیقی بر روی رفتار، روان و هویت افراد داشته باشند. هورمون‌های شادی، پاداش، عشق، هورمون‌های تنظیم خلق و خو و پاسخ‌های استرسی از جمله ویژگی‌های جسمانی هر فرد هستند که بر نحوه تعامل وی با دیگران و هویت اجتماعی وی تأثیر گذار هستند. از طرف دیگر رشته و مقطع تحصیلی از جمله عوامل تأثیر گذار بر مسند مهارگری هستند که با هویت اجتماعی مرتبط است. نتایج تحقیقات نشانگر آن است که دانش آموزان دختر و دانش آموزان رشته علوم انسانی بیشتر دارای مسند مهارگذاری بیرونی و دانش آموزان پسر و دانش آموزان رشته ریاضی بیشتر دارای مسند مهارگذاری درونی هستند. از طرف دیگر افراد دارای هویت اجتماعی موفق، واجد مسند مهارگذاری درونی هستند. تمرکز هویت اجتماعی در ارتباط با دیگران بر محبوبیت، شهرت، جذابیت و اعتبار فرد استوار است. در بین عناصر دیگر شکل دهنده هویت اجتماعی مدیریت بدن نقشی بی بدیل ایفا می‌کند. هویت اجتماعی تعریفی است که افراد بر مبنای عضویت در گروه‌های اجتماعی از خویشتن دارند. تمامی ویژگی‌ها و رفتارهایی که تمایزی میان فرد و دیگران می‌گذارند، مؤلفه‌های مفهوم هویت اجتماعی به شمار می‌روند. با این افزایش اهمیت به خود، بدن به عنوان بارزترین حامل ویژگی‌های خود از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود چرا که تردیدی نیست که "خود" در بدن ما جای دارد. برای این فرد یاد بگیرد به طور مساوی با دیگران در تولید و بازتولید روابط اجتماعی شریک شود باید قادر باشد نظارتی مداوم و موفقیت آمیز بر چهره و بدن خویش اعمال کند (Appachu & Singh, 2024; Zand et al., 2023). کنترل بدن اساسی‌ترین جنبه چیزی است که می‌توان آن را با کلمات بیان کرد. بر این اساس، مدیریت بدن به معنای نظارت و دست کاری مستمر ویژگی‌های ظاهری و مرئی بدن است. این مفهوم به کمک معرف‌های کنترل وزن (از طریق ورزش، رژیم غذایی و دارو) دست کاری پزشکی (جراحی بینی و پلاستیک) و میزان اهمیت دادن به مراقبت‌های بهداشتی و آرایشی) استحمام روزانه و آرایش به یک شاخص تجمعی تبدیل شده است. کنترل منظم بدن یکی از ابزارهای اساسی است که شخص بوسیله آن روایت معینی از هویت خود را مخفی نگه می‌دارد. در عین

حال امروزه توجه به بدن به مثابه ابزار و رسانه‌ای برای نمایش هویت تبدیل شده است. در یک جمع بندی می‌توان گفت افرادی که به طور مستمر به نظارت و دستکاری ویژگی‌های ظاهری و مرئی بدن خود می‌پردازند دارای نوع نیاز به شناخت و حفظ تعاملات اجتماعی هستند که به کاوش الگوهای ارتباطی اطراف خود می‌پردازند. با توجه به این که ظاهر، یکی از شیوه‌های بسیار برجسته برای نمایش و تقویت خودپنداره است، از این رو بی دلیل نیست اگر که فرد زمان، انرژی و منابع گسترده و وافر را برای رسیدگی به ظاهر خود صرف کند. از این رو عوامل شخصی از عوامل موثر بر شکل دهی هویت اجتماعی محسوب می‌شود (Appachu & Singh, 2024; Cantafio, 2024; Harrold et al., 2024).

یکی دیگر از عوامل موثر در شکل دهی هویت اجتماعی دانش آموزان عوامل گروهی است که در بر گیرنده عوامل سازمان مدرسه و گروه همسالان می‌باشد. در تبیین این یافته و ذیل عوامل گروهی به عنوان عوامل موثر در شکل دهی هویت اجتماعی در بعد سازمان مدرسه می‌توان گفت هویت افراد بعد از خانواده در مدرسه و مکان‌های اجتماعی تشکیل و تثبیت می‌شود. هویت جزئی از شخصیت انسان‌ها می‌باشد که از طریق مختلف آن را کسب می‌کنند ولی از آنجایی که بیشترین زمان هر فرد در مدرسه سپری می‌شود نقش مدرسه در شکل گیری هویت اجتماعی بسیار مهم و حیاتی می‌باشد. به طوری که می‌توان گفت مهمترین بخش وظیفه آموزش و پرورش تقویت انواع هویت‌ها است. افراد هویت خود را از طریق اجتماعی شدن به دست می‌آورند، آن را جزئی از شخصیت خود می‌سازند و در موقعیت‌های مناسب از آن استفاده می‌کنند. سازوکار تکوین هویت برعهده آموزش و پرورش و به ویژه برعهده محیط جامعه‌ای به نام مدرسه است. عوامل متعددی همچون تعامل‌های اجتماعی موجود در مدرسه همانند تعامل‌های گفتگویی، تعامل‌های معطوف به قدرت، تعامل مبتنی بر صمیمیت (عاطفی) تعامل مبادله‌ای، فضای نمادین مدرسه و همکلاسی‌ها بر تقویت هویت اجتماعی موثرند. آموزش و پرورش خرده نظام اجتماعی است که قادر به تأثیرگذاری در ابعاد مختلف بر نگرش، شناخت، عواطف و رفتار اجتماعی دانش آموزان می‌باشد. این مهم به طور عمده به واسطه فرایندی به نام یادگیری صورت می‌گیرد. آموزش و پرورش، عنصری پویا و ابزاری برای نظارت اجتماعی و عاملی تأثیرگذار بر هویت اجتماعی از طریق تربیت می‌باشد. تربیت در ساحت‌های مختلف و در قالب‌های مختلف رسمی و غیر رسمی می‌تواند شکل دهنده هویت اجتماعی باشد. هویت اجتماعی افراد اغلب از طریق مدل تولید و تغییر دائمی الگوی ارزش‌ها، نمادها، تاریخ، اسطوره‌ها و سنت‌هایی که میراث متمایز جوامع مختلف را تشکیل می‌دهند، شکل می‌گیرد. هویت اجتماعی مفهومی است که می‌خواهد تعارضات موجود در هویت‌های گروهی را به نوعی کاهش داده و آن‌ها را تحت یک هویت اجتماعی، همگرا سازد و انگیزه همکاری، همدلی و همزیستی را میان افراد جامعه فراهم نماید. آموزه‌های مدرسه‌ای در قالب‌های مختلف گروه‌های دوستی، گروه‌های درسی، اردوها و... می‌تواند تحقق بخش این مهم باشد. مدرسه اولین محیط اجتماعی است که کودک بعد از خانواده وارد آن می‌شود و ناچار است خود را با نظم و قوانین آن هماهنگ سازد (Athari, 2022; Campbell et al., 2022). مدرسه به عنوان یک واحد کنترل اجتماعی به دانش آموز می‌آموزد که چرا به خاطر هدف و نظم جامعه آموزشی لازم است مقررات را رعایت کند. در این نهاد اجتماعی است که اصل پاداش و کیفر تعلیم داده می‌شود و نوجوان یاد می‌گیرد که با کار و کوشش و رفتار مناسب می‌تواند پاداش شایسته‌ای گرفته و در غیر این صورت کیفر ببیند. همچنین مدرسه با تدریس زبان رسمی، عامل مهمی در ایجاد وحدت ملی، همبستگی، انسجام اجتماعی، ارزش‌های مشترک و مفاهیم اجتماعی یکسان بین گروه‌ها، خرده فرهنگ‌ها و اقوام مختلف جامعه محسوب می‌شود. از طرفی دیگر، مدرسه سهم عمده‌ای در انتخاب و تخصیص دانش آموزان برای ایفای نقش‌های اجتماعی دارد که در این میان، نحوه عملکرد آن‌ها در مدرسه، طول مدت تحصیل و رشته تحصیلی در تعیین شغل و منزلت اجتماعی آینده دانش آموزان نقش به‌سزایی ایفا می‌کند. اما نباید مسائل تربیتی و نیازهای فردی و اجتماعی دانش آموزان را نادیده گرفت. هر جامعه‌ای از مدارس خود انتظار دارد که افراد با شخصیت، متعادل، سازگار، با عاطفه، اجتماعی، با اعتماد به نفس، مسئولیت پذیر، منطقی و عادل بار بیابرد؛ که همه اینها منوط به وجود روابط، شرایط و محیط سازمان یافته و مناسب از طریق اعمال مدیریت و رهبری درست در مدرسه می‌باشد. مدرسه به خاطر تدوین وظایف و حقوق افراد و انتقال ارزش‌های اجتماعی با وسایل مؤثری که برای کنترل اجتماعی در اختیار دارد، یکی از کارگزاران مهم اجتماعی کردن و هویت اجتماعی به شمار می‌آید و

به طور رسمی توسط جامعه موظف به تقویت هویت اجتماعی دانش آموزان در زمینه مهارت‌ها و ارزش‌هایی خاص می‌باشد. مدرسه نوجوانان را با هنجارهای محسوس و عینی و کارهایی که در بزرگسالی در مشاغل مربوط در انتظارشان است، آشنا می‌سازد (Abdollahpour, 2022). هم چنین مدرسه بیشترین تأثیر را بر هم نوایی نوجوانان و جوانان می‌گذارد؛ زیرا هم نقش آموزش هنجارها را برعهده دارد و هم ضامن اجرای آن‌هاست. ضمن آنکه از راه آموزش هنجارها، اندیشه، حساسیت و دقت نظری که نسبت به رعایت این هنجارها دارد، پای بندی‌ها و تعهدات بیش‌تری را در نوجوانان ایجاد می‌کند. در این میان نقش گروه همسالان در هویت اجتماعی نیز نقشی بی بدیل می‌باشد. آنچه در روابط با همسالان اهمیت دارد وابستگی‌های خاصی است که بین آن‌ها ایجاد می‌شود. دوستان برای فرد تکیه گاهی مهم هستند که به او احساس امنیت می‌دهند. همسالان و دوستان از مهم‌ترین عوامل اجتماعی شدن نوجوانان به شمار می‌آیند. آن‌ها از طرق مختلف بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند و این تأثیر گذاری و تأثیر پذیری در گروه همسالان به شکل غیر رسمی صورت می‌گیرد. نوجوانان در این سنین بیشتر وقت خود را با همسالان می‌گذرانند و تعلیم و تربیت غیر رسمی حاصل از روابط آنان بطور چشمگیری در شکل‌گیری شخصیت و هویت اجتماعی نوجوانان تأثیر می‌گذارند. همسالان و مدرسه از جمله عواملی هستند که بعد از خانواده در رشد، هدایت و اصلاح رفتارهای اجتماعی بیشترین نقش را دارند. روابط اجتماعی با همسالان در شکل دهی رفتارهای اجتماعی فرد نقش تعیین کننده‌ای دارد. در دوران نوجوانی، گسترش شبکه روابط اجتماعی، فرد را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. به همین دلیل از یک سو توانایی در برقرار نمودن ارتباط موثر با همسالان و احساس پذیرفته شدن در جمع آنان و عدم تنهایی، نقش کلیدی را در گذار موفقیت آمیز از این دوران ایفا می‌کند، از سوی دیگر احساس مثبت نسبت به مدرسه و عملکرد مناسب تحصیلی، در شرایطی که فرد دچار احساس تنهایی است و از نقصان روابط اجتماعی با همسالان رنج می‌برد، به مخاطره می‌افتد و بنابراین دور از انتظار نیست که احساس پذیرفته شدن در جمع همکلاسی‌ها، کارکرد مثبت در سازش عاطفی و کسب هویت اجتماعی در دوران نوجوانی داشته باشد. گروه همسن دارای قدرت زیادی است و اعضای خود را تحت تأثیر قرار می‌دهد. همسالان نقطه اتکای یکدیگرند و در شکل‌گیری شخصیت، رشد اجتماعی و ارزش‌ها به یکدیگر کمک می‌کنند. از این رو گروه همسالان به عنوان یکی از عوامل موثر در شکل دهی هویت اجتماعی در نظر گرفته می‌شوند.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

Extended Abstract

Introduction

The concept of identity has been a central focus in scholarly discussions, particularly in the context of modern transformations in the West, which aim to redefine human existence in political and social life. If Descartes is considered the foundation of modern Western thought, his famous statement, "I think, therefore I am," signifies the quest for self-understanding. Beyond the emphasis of divine teachings on self-knowledge, such efforts have historically captivated human curiosity. The inscription "Know Thyself" on the Temple of Delphi in ancient Greece and Socrates' advocacy for self-awareness as a virtue highlight the long-standing human pursuit of identity formation (Appachu & Singh, 2024; Harrold et al., 2024).

Linguistically, the term "identity" is derived from "identities" and has two seemingly contradictory meanings: absolute sameness and differentiation, encompassing both continuity and distinction over time. Although these meanings appear contradictory, they fundamentally represent two complementary dimensions of identity (O'Reilly et al., 2024). While most identity theorists agree on these two core meanings, they have yet to reach

a consensus on its precise definition. Many psychologists and personality theorists consider identity primarily as an individual and personal matter, distinguishing it from social identity. However, social psychologists and sociologists argue that individual identity is shaped through a dialectical process between the individual and society, emphasizing that personal identity cannot exist independently of the social world (Cantafio, 2024; Khodami & Raseki Ronizi, 2023).

Social identity refers to how individuals define themselves based on their perceived membership in social groups. This can include religious affiliation, ethnicity, gender, profession, and education level. Social identities develop based on a range of socio-cultural factors, shaping individuals' sense of belonging within specific social groups (Cantafio, 2024). Young people, in particular, are more susceptible to influences on their social identity due to their developmental stage. Creating conditions that help them form an accurate self-perception fosters psychological security, realistic self-awareness, and social adaptability (Athari, 2022; Campbell et al., 2022). Giddens asserts that social identity, like personal identity, is shaped through structuration processes that involve social conditions, economic factors, and self-awareness (Harrold et al., 2024).

The theory of social identity, introduced in the 1970s, suggests that individuals categorize themselves and others as members of specific groups, with this classification shaping their behavior (Sato, 2025). Social identity is not an inherent characteristic but rather a product of social agreement and disagreement. What defines a social group is the similarity among its members, which differentiates them from others. This process of differentiation and similarity is culturally embedded, manifested through language, religion, attire, aesthetic preferences, leisure activities, and social norms (Gheytasi & Tabatabai, 2018; Kim et al., 2018).

Research highlights the psychological and social impact of social identity, particularly on adolescents. Studies indicate that students experiencing identity conflicts are more vulnerable to mental health issues such as generalized anxiety, depression, and academic distress (Harrold et al., 2024). Adolescents, due to their developmental phase, are more prone to social identity struggles compared to adults (Shayesteh Shojaei & Pourzamani, 2022; Zand et al., 2023). Research also shows that social media use, peer relationships, and socioeconomic status significantly influence adolescents' social identity (Athari, 2022). Given these insights, this study aims to explore and model the lived experiences of social studies teachers regarding the personal and group factors that influence social identity formation among Iraqi secondary school students.

Methods and Materials

This study employed a mixed-methods approach to explore social studies teachers' lived experiences regarding personal and group factors influencing the social identity of secondary school students in Iraq. In the qualitative phase, a phenomenological approach based on Colaizzi's seven-step method was utilized. The participants consisted of social studies teachers selected through criterion-based purposive sampling. Semi-structured in-depth interviews were conducted, and data collection continued until theoretical saturation was reached, with 26 participants. Thematic analysis was applied to identify key themes, resulting in 42 primary codes for personal factors, categorized into biological-demographic factors, attitudes, skills, knowledge, and agency. Additionally, 30 primary codes for group factors were identified, categorized into school organization and peer groups.

In the quantitative phase, a descriptive-correlational research method was applied to validate the conceptual model derived from the qualitative phase. The statistical population included all secondary school social studies teachers in Iraq's public education system, totaling 1,200 individuals. A sample of 290 participants was selected using Krejcie and Morgan's (1970) sampling table and convenience sampling. A researcher-developed questionnaire, derived from the qualitative findings, consisted of 69 items on a five-point Likert scale. The content validity was confirmed by experts, and face validity was assessed by a group of respondents.

Reliability, measured using Cronbach's alpha, was 0.990. Structural equation modeling (SEM) was conducted using Amos and SPSS software to evaluate the model fit.

Findings

The results indicate that both personal and group factors play a significant role in shaping students' social identity. The qualitative findings identified five subcategories within personal factors: biological-demographic factors, attitudes, skills, knowledge, and agency. Among these, genetic predispositions, self-perception, and emotional regulation were particularly influential in social identity formation. Additionally, the analysis of group factors revealed two primary subcategories: school organization and peer groups. School structure, teacher-student relationships, and the sense of belonging within the school environment were critical in reinforcing social identity. The influence of peer groups was also significant, particularly in fostering self-esteem and group identification.

The quantitative findings supported the qualitative phase, demonstrating that the proposed model fit the data well. Model validation through SEM confirmed significant relationships between personal and group factors and social identity formation. The fit indices indicated an acceptable model fit, with RMSEA = 0.071, CFI = 0.960, and NFI = 0.965, all within recommended thresholds. These findings suggest that personal and group factors collectively contribute to students' identity development.

Discussion and Conclusion

The study highlights the crucial role of personal and group factors in shaping the social identity of Iraqi secondary school students. The qualitative findings indicate that personal attributes such as attitudes, skills, and knowledge contribute to students' self-concept and social positioning. The significance of self-perception in identity formation aligns with previous studies suggesting that a well-defined self-concept fosters social confidence and belonging. The role of genetic and psychological factors in social identity formation was also evident, suggesting that biological predispositions may influence social adaptability.

Group factors, including school structure and peer relationships, were also instrumental in shaping social identity. The study confirms that schools provide essential environments for identity development through social interactions, value reinforcement, and institutional support. Schools not only educate but also socialize students, embedding them within cultural and social frameworks that shape their identity. The influence of peer groups was equally important, as adolescents rely on social validation from their peers to construct their social identities.

The findings suggest that educational policies should incorporate social identity development programs that foster positive self-concepts and group belonging. Schools should create inclusive environments that support diverse identities, while teachers should be trained to recognize and nurture students' identity development. Additionally, interventions targeting peer group interactions could enhance students' sense of belonging and social cohesion.

Overall, this study contributes to the understanding of social identity formation by integrating personal and group dimensions. The mixed-methods approach allowed for a comprehensive examination of identity formation, demonstrating that personal characteristics and social contexts are interdependent in shaping students' social identities. Future research could further explore longitudinal changes in identity development and the role of digital interactions in modern identity formation.

References

- Abdollahpour, M. (2022). Investigating the social factors affecting the social identity of secondary school students in Minab. *Ormazd Research Journal*.
- Appachu, H., & Singh, J. K. (2024). Understanding the social identity of adolescents in the Indigenous Kodava Community of India. *Journal of Research on Adolescence*. <https://doi.org/10.1111/jora.12962>

- Athari, P. (2022). *Investigating the impact of environmental factors on the promotion of social identity and personal identity of female elementary school students in district two of Ardabil city* Islamic Azad University, Ardabil Branch].
- Campbell, F., Blank, L., Cantrell, A., Baxter, S., Blackmore, C., Dixon, J., & Goyder, E. (2022). Factors That Influence Mental Health of University and College Students in the UK: A Systematic Review. *BMC public health*, 22, 1778. <https://doi.org/https://doi.org/10.1186/s12889-022-13943-x>
- Cantafio, G. U. (2024). An Exploration of Teaching Diverse Students in a Higher Education Institution in the UK: A Case Study of a University in London. *Equity in Education & Society; IGI-Global*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/27526461231225240>
- Canto, J. M., & Vallejo-Martin, M. (2021). The Effects of Social Identity and Emotional Connection on Subjective Well-Being in Times of the COVID-19 Pandemic for a Spanish Sample. *International journal of environmental research and public health*, 18(19).
- Esmailishad, B., Soleimanpour Omran, M., & Soheilifar, F. (2021). The relationship between social identity and job self-efficacy with the mediating role of emotional intelligence in preschool teachers. *Biannual Journal of Psychological Research in Management*, 7(1), 90-111. https://jom.hmu.ac.ir/article_245870.html?lang=en
- Gheyfasi, G., & Tabatabai, S. S. (2018). Investigating the effect of tension on the formation of social identity of female students in the first period of secondary school. *Studies in Psychology and Educational Sciences (Negareh Institute of Higher Education)*, 31(3), 169-188.
- Gol Mohammadi, A. (2013). *Globalization, culture, identity (6th ed.)*. Ney.
- Harrold, K., Fett, A. K., & Haenschel, C. (2024). The Effects of Social Identity Incompatibility on Student Mental Health. *Educ. Sci.*, 14(12), 1407. <https://doi.org/https://doi.org/10.3390/educsci14121407>
- Khodami, A., & Raseki Ronizi, M. (2023). A sociological study of the factors affecting social identity (a case study of male students in the third grade of the first secondary school in Shiraz). *Ma'refat Farhangi Ejtemaei*, 14(2).
- Kim, A. Y., Sinatra, G. M., & Seyranian, V. (2018). Developing a STEM Identity Among Young Women: A Social Identity Perspective. *Review of Educational Research*, 88(4), 589-625. <https://doi.org/10.3102/0034654318779957>
- Mackay, C. M. L., Schmitt, M. T., Lutz, A. E., & Mendel, J. (2021). Recent developments in the social identity approach to the psychology of climate change. *Current opinion in psychology*, 42, 95-101. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2021.04.009>
- O'Reilly, C., Maher, P. J., Smith, E. M., MacCarron, P., & Quayle, M. (2024). Social identity emergence in attitude interactions and the identity strengthening effects of cumulative attitude agreement. *European Journal of Social Psychology*, 54(1), 97-117. <https://doi.org/10.1002/ejsp.3000>
- Rani, N., & Samuel, A. A. (2019). Generational Differences in Relationship Between Prosocial Identity Fit and Affective Commitment. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 22(3), 259-277. <https://doi.org/10.1108/ijotb-07-2018-0075>
- Sato, Y. (2025). Social Identity Theory.
- Seifi, A. (2015). *Investigating the factors affecting the formation of social identity of high school students in Qom* Payam Noor University, Tehran Province, Faculty of Humanities].
- Shayesteh Shojaei, P., & Pourzamani, Z. (2022). The Effect of Ethical Behavior and Social Identity on the Performance of the Auditors by Emphasizing on Role Conflict, Self - Efficacy and Professional Ethical Sensitivities. *International Journal of Finance and Managerial Accounting*, 7(24), 0-0.
- Zand, A., Faraji, G., & Ta'ati Kavarim, A. (2023). The effect of using social networks on social identity and job performance of the employees of the Tehran Municipality Sports Organization. *Applied Research in Sports Science and Health*, 2(1), 1-13.